

Kamedulskie
WIGRY
Piotr Malczewski

Piotr Malczewski

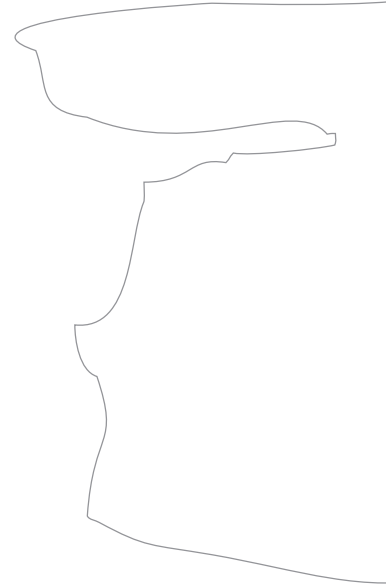
KAMEDULSKIE WIGRY

turystyczna perła województwa podlaskiego

CAMALDOLESE WIGRY

a tourist pearl of the Podlaskie Province

Wigry 2018

KAMEDULSKIE WIGRY TURYSTYCZNA PERŁA WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

Pokamedulski Zespół Klasztorny w Wigrach z XVII/XVIII wieku jest jednym z najważniejszych obiektów dziedzictwa kulturowego Polski i Europy. Wpisany jest do rejestru zabytków, ponieważ posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną, religijną oraz naukową. Fundacja wigierska na rzecz kamedułów została ustanowiona przez króla Jan Kazimierza dnia 6 stycznia 1667 r. Był to czas po potopie szwedzkim. Jak podają przekazy historyczne, intencją i życzeniem króla było, by kameduli w wigierskich ostępach modlitwą i pracą przyczynili się do odwrócenia od Rzeczypospolitej licznych nieszczęść i wojen. A więc modlitwa za Ojczyznę stała u samych początków Wigier i stanowiła jakby duchowy fundament tego miejsca.

Obecnie klasztor położony jest na półwyspie w centrum Wigierskiego Parku Narodowego, dlatego jest licznie odwiedzany. Przez Wigry przebiega szlak św. Jakuba, który od 1993 roku znajduje się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz dwa szlaki papieskie (Szlak Papieski Tajemnice Światła Elk-Wigry oraz Kajakowy Szlak Papieski Tajemnice Zawierzenia Wigry-Studzieniczna). Ogromne znaczenie dla lokalnej społeczności miał fakt przebywania na Wigrach Ojca Świętego Jana Pawła II, dlatego Ks. Bp Jerzy Mazur powołał Wigierski Areopag Nowej Ewangelizacji oraz Fundację Wigry PRO.

CAMALDOLESE WIGRY A TOURIST PEARL OF THE PODLASKIE PROVINCE

The post-Camaldolese monastery in Wigry, coming from the 17th and 18th century, is one of the most important items in the cultural heritage of Poland and Europe. The monastery is in the register of historic monuments as it has an exceptional historic, artistic, religious and scientific value. The Wigry Foundation for the benefit of Camaldolese monks was established by King Jan Kazimierz on 06 January 1667. That was the period following the Swedish deluge. As it is written in historic documents, it was the King's intention and wish that the Camaldolese monks would work and pray in Wigry forests to protect the Republic of Poland from further disasters and wars. Thus, the spiritual foundations of Wigry, right from the very beginning, were prayers for the Fatherland.

At present, the monastery is located on the peninsula in the middle of the Wigry National Park and therefore it is visited by many people. St. Jacob's trail runs across Wigry, and since 1993 it has been on the list of the UNESCO World Heritage. There are also two Papal trails (Elk-Wigry Papal Trail – Light Mysteries and Wigry-Studzieniczna Canoeing Papal Trail – Mysteries of Entrustment). The visit to Wigry of Pope John Paul II was extremely important for the local community. Therefore, Bishop Jerzy Mazur established the Wigry Areopagus of New Evangelization and the Wigry Pro Foundation.

Obchody roku jubileuszowego 350-lecia przybycia ojców kamedułów nad Wigry wpisały się w 100-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości. W czasie ich trwania były organizowane wydarzenia o charakterze patriotycznym, religijnym, kulturalnym, naukowym oraz turystycznym.

W ramach jubileuszu powstał album ukazujący Pokamedulski Zespół Klasztorny w Wigrach, urodę jeziora Wigry i Wigierskiego Parku Narodowego oraz historię i wpływ kamedułów na tę część Polski.

Dziękujemy Panu Piotrowi Malczewskiemu, Fundacji Wigry PRO i wszystkim osobom, które pomogły przy wydaniu albumu. Dzięki temu kolejny raz klasztor w Wigrach został wyróżniony jako perła województwa podlaskiego. Składamy serdeczne podziękowanie Marszałkowi Województwa Podlaskiego, za patronat i wsparcie finansowe tego dzieła. Z nadzieją patrzymy w przyszłość, by kolejne wspólne projekty i zamierzenia przyczyniły się do promocji Podlasia i Suwalszczyzny oraz kultywowania i przekazywania tak bogatego dziedzictwa, które zostawili nam bracia i ojcowie kameduli.

Wigierski klasztor jest miejscem wartym odwiedzenia o różnych porach roku. Każdy znajdzie tu coś dla siebie i na pewno nie będzie zawiedziony. Zarówno osoby poszukujące odpoczynku, wyciszenia, pięknych widoków, niepowtarzalnego klimatu czy też odnowienia wiary i przeżycia rekolekcji. Każdy będzie mógł przybliżyć sobie sposób życia, zwyczaje oraz tradycje ojców kamedułów poprzez aktywne uczestnictwo w warsztatach kulinarnych, wystawach tematycznych, wydarzeniach artystycznych.

ks. Jacek Nogowski, Fundacja Wigry PRO

The celebrations of the 350th anniversary of Camaldolites' arrival on Lake Wigry coincided with the 100th anniversary of regaining independence by Poland and they were connected with organizing patriotic, religious, cultural, scientific and tourist events.

Within the jubilee, an album showing the post-Camaldolese monastery complex in Wigry was prepared with pictures of beautiful Lake Wigry, the Wigry National Park, also including the history and influence of the Camaldolites on this part of Poland.

We are grateful to Mr Piotr Malczewski, the Wigry PRO Foundation and all the people who helped with the publication of this album. And thus, the Wigry monastery was shown again as a pearl of the Podlaskie Province. We also express our thanks to the Podlaskie Province Marshal for patronage and financial support. We hopefully look to the future so that other common projects and initiatives contribute to the promotion of Podlasie and Suwalszczyzna regions as well as to cultivating and passing over such rich heritage that was left by the Camaldolese monks.

The Wigry Monastery is open all year round and is undoubtedly worth visiting at different seasons of the year. Everybody will find here something for themselves and will not be disappointed, both people looking for peace and quiet, relaxation, beautiful sights and unique climate and those searching for retreat and reviving of their faith. Everybody will be able to get acquainted with the way of life, customs and traditions of Camaldolese monks through participation in cooking workshops, theme exhibitions, artistic events.

ks. Jacek Nogowski, the Wigry PRO Foundation

WIGRY

Współczesnemu człowiekowi dysponującemu mapami, fotografią lotniczą i satelitarną, wydaje się, że świat wokół niego posiada granice: jest jedynie tym, co widzi na kartce mapy, w przewodniku czy na fotografii satelitarnej.

Dla mnie rzeczywistość wokół, czyli krajobraz wigierski był, jest i pozostanie pewną tajemnicą, wciąż na nowo odkrywaną. Dotykam jej na brzegach jeziora Wigry, w zatokach, przesmykach, mieliznach, nad sucharkami i rozlewiskami bobrowymi oraz w puszczy otaczającej błękit Wigier. Również na wzgórzach klasztornym dominującym w przestrzeni i będącym duchowym łącznikiem między człowiekiem, przyrodą a Stwórcą.

Żyję na Suwalszczyźnie nad Czarną Hańczą, nieopodal jeziora Wigry. Wędruję jego brzegami, zimą po zamrożonej tafli. Pływam kajakiem, zanurzam się w wodę, czasem wznoszę się, by z lotu ptaka odkrywać wciąż nowe obrazy. Schylając się pod nogi, wgłębiając się w gąszcz łąk, krzakoci, lasanków, przyglądając się bagnetom, rzecze czy wpatrując w tafle wody, można zobaczyć wiele...

Fotografując Wigry i okolice przez ostatnie lata, obserwuję krajobraz, architekturę, która ulega zmianom, najczęściej bezpowrotnym dla krajobrazu, przyrody i człowieka. Dzieje się to zarówno za sprawą naturalnych procesów przyrodniczych, jak i z powodu „żarłoczności” człowieka.

Pozostały Wigry, niebo, klasztor, puszcza i Czarna Hańcza, która wciąż płynie jak przed wiekami dla naszych przodków, dla nas i dla tych, którzy przyjdą po nas...

Album ten jest subiektywnym wyborem obrazów zatrzymanych w kadrze z ostatnich kilkunastu lat. Wielu z nich nie da się już powtórzyć. Nie wyczerpuję tematu – wiele jeszcze przede mną, celowo pomijam niektóre aspekty. Mam świadomość, że ten wybór fotografii jest tylko fragmentem, jak początek pasjonującej książki, która wciąga w głąb i pozostawia niedosyt.

Piotr Malczewski

LAKE WIGRY

For contemporary people who have maps, aerial and satellite photography at their disposal, it seems that the world around them has limits and that this world is only what they see on a map, in a guide-book or aerial photography.

For me, the reality around me, i.e. the Wigry landscape has always been and probably will remain a certain mystery, constantly discovered anew. I touch it on the shores of Lake Wigry, in bays, isthmuses, shallows, on lakelets and beaver overflowed areas as well as in forests surrounding the light blue water surface of Lake Wigry. Also, I feel the same on the monastery hillock dominating the area, the hillock being a spiritual link between man, nature and the Creator.

I live in Suwalszczyzna on the Czarna Hancza River, close to Lake Wigry. I take walks along its shore, in winter on ice-bound surface. I canoe, plunge into the water, sometimes I have a bird's view of the place and discover new things. One can see a lot when they look down while walking through the thicket of meadows, shrubs, groves, looking closely at bogs, the river or water surface...

Taking photographs of Lake Wigry and its surroundings for the last few years, I have seen the changing landscape and architecture, undergoing irreversible transitions for the landscape, nature and people. This is happening due to both natural processes and “voracity” of man.

The things that have remained for us and those who will follow us are Lake Wigry, the sky, the monastery, the forest and the Czarna Hancza river, which keeps flowing as it did centuries ago for our ancestors...

This album is a subjective choice of pictures taken over several last years. Many of them cannot be taken again. The subject is still open for me – I still have a lot ahead of me, I have omitted certain aspects on purpose. I am aware that the selection of photographs is only a fragment, just like the beginning of a fascinating book which involves and leaves the reader unsatisfied.

Piotr Malczewski

NAD WIGRAMI

Wigry urzekają. Urzekają dzięki szczególnemu połączeniu wód jeziora, które obramiają postrzępiona brzegi okryte płaszczem lasów oraz łąk i pól uprawnych. Uchwycenie piękna Wigier, zarejestrowanie ulotności chwil, wymaga czasu i cierpliwości. Wigry i rosnąca nad jego brzegami puszcza zdają się niezachwianie trwać od tysiącleci. Fotografie składające się na ten album jednak temu przeczą. Zmiany dziejące się w przyrodzie zostały zarejestrowane przez żyjącego w pobliżu Wigier, nad Czarną Hańczą, fotografa – Piotra Malczewskiego.

Wigry są utrwalane na fotografiach najchętniej wiosną i latem, wtedy dominują różne odcienie zieleni i niebieskości, gdy rośliny są okryte liśćmi, a w jeziorach z toniami granatowosinymi odbijają się obłoki. Zmiany pór roku przebarwiają okrywę roślinną. Jesienią puszcza rosnąca nad brzegami wigierskimi ma miejscami kolory jak na malarskiej palecie, od ciemnogrnatowozielonych – to świerki, do żółtawoczerwonych – to drzewa okryte liśćmi. Zimą, gdy wszystko okrywa śnieg, a lód skuwa powierzchnie jezior i rzek, gdy mróz bywa srogi, wszystko skrzy się jakby przysypane srebrzystym brokatem.

Nie wszystko można pokazać na zdjęciu. Istnieją rzeczy ulotne. Wiedzą o tym zarówno mieszkańcy, jak i goście. Współczesne wizyty gości z Polski nad Wigrami są w jakimś stopniu przejawem tęsknoty za utraconymi Kresami, mimo że Suwalszczyzna nigdy nie była Kresami Rzeczypospolitej. Ludzi żyjących w ciągłym pośpiechu, zapracowanych, urzeka, obok piękna krajobrazu, gościnność mieszkańców Suwalszczyzny i ich zwykła życzliwość, będąca ponoć w zaniku bliżej serca Polski. Powszechna dostępność aparatów fotograficznych i możliwość rejestrowania nimi wszystkiego jest znakiem naszych czasów. Jednak pokazanie wody, ziemi, okrywającej brzegi jeziora zieleni, ale także zmienności tej okrywy, gdy przychodzi zima i jezioro pokrywa lód, a śnieg szczególnie opatula wszystko wokół, nie jest łatwą sprawą.

Warto zajechać nad Wigry i porównać piękne fotogramy Piotra Malczewskiego z rzeczywistymi krajobrazami, ale można też sprawdzić, ile z tego ulotnego piękna, którego zdjęcie oddać nie może, tu pozostało.

ON LAKE WIGRY

Lake Wigry bewitches and enchants, thanks to a special combination of the lake's waters, the ragged shores covered by forests, which frame the lake, and the meadows and farmland beyond. It takes time and patience to appreciate the subtle beauty of the lake, and to register the transient moments of its beauty, where the lake, and the old forests surrounding it, seem to have existed unchanged for thousands of years. The photographs in this album, taken by Piotr Malczewski, a photographer living near Wigry on the Czarna Hancza River, capture that transient beauty and illustrate the changes that have taken place over thousands of years, and are still taking place today.

Lake Wigry is most often photographed in spring and summer, when shades of blue and green prevail, when plants are covered with leaves, and the clouds are reflected in the navy blue depths of the lake's waters. The vegetation's colours alter with the changing of the seasons. In autumn, the forests growing on Wigry's shores have the colours of a painter's palette: spruces are dark green and navy blue, broadleaf trees flame with reds, yellows and orange. In winter, when everything is covered in snow and rivers and lakes are ice-bound, frost makes everything sparkle as if sprinkled with glitter.

Not everything can be seen in a photograph. Certain things are elusive, as both the local people and visitors appreciate. Contemporary Polish visitors to Lake Wigry come, to some extent, because of a longing for the lost Borderland, despite the fact that the Suwalszczyzna region has never been the Borderland of the Republic of Poland. People who live hurried lives and work long hours are calmed not only by the beauty of the landscape but also by the hospitality and kindness of the people who live in Suwalszczyzna. These beneficial effects are lessened, however, as the distance between Suwalszczyzna and the heart of Poland decreases. Even though cameras are now common and the tendency is to record everything, it is not easy to show water, land, the vegetation covering the lake's shore, nor the subtle changes when winter comes, the lake is ice-bound, and snow blankets everything around. A visit to Lake Wigry is worth considering so that one may compare Piotr Malczewski's

Jezioro

Na północno-wschodnim krańcu Polski leży Suwalszczyzna, region nazywany krainą lasów i jezior. W środkowej części tego regionu, na krańcach rozległej Puszczy Augustowskiej, niczym ogromne serce, leży jezioro, największe spośród wszystkich suwalskich jezior – Wigry. Wydaje się ono trwać tutaj niezmiennie od tysiącleci, podobnie jak zasilająca je rzeka Czarna Hańcza, która toczy swoje wody przez całą Suwalszczyznę. Źródła tej rzeki znajdują się nad północnymi brzegami jeziora Hańcza, przez które przepływa. Bieg rzeki po opuszczeniu tego jeziora jest wartki. Początkowo rzeka przepływa wokół malowniczych wysokich wzgórz. Płynąc przez Suwałki, rzeka nieco zwalnia, meandruje. Za Suwałkami rozlewa się raz to szeroką dolinę, to znów płynie węższym korytem, aby wreszcie dotrzeć do Wigier. Sama rzeka ma dwa oblicza. Górny, bardziej dziki odcinek, zanim wleje się do Wigier, płynie w otoczeniu lasów. Bardzo szybki nurt i kamieniste dno sprawiają, że widzimy w niej górski potok. Czarna Hańcza, wypływając z Wigier, toczy swe wody dostojnie i majestatycznie przez uprawne pola, łąki i wsie.

Wody rzeki łączą się z wodami jeziora o niespotykanej gdzie indziej urodzie. Urodzie, jakiej nadają nawarstwione jak w jakiejś filmowej scenografii brzegi, raz wysokie porośnięte przez monumentalne sosny i świerki, a w innym miejscu uformowane w niskie wzgórza, łagodnie przechodzące w łąki, pola uprawne czy zabudowę wsi. A na samym jeziorze są rozrzucone wyspy o postrzępionych brzegach, jedne porastają wysokie drzewa, inne to zaledwie podwodne wzgórze z trzcinami i sitowiem.

Bogactwo krajobrazu jest pozostałością po całkiem niedawnych z punktu widzenia geologicznego wydarzeniach. Wigry i jego otoczenie ukształtował skandynawski lodowiec w czasie ostatniego zlodowacenia, określanego jako zlodowacenie Wisły. Proces formowania się wigierskiego krajobrazu to efekt nasuwania się lodowca i jego cofania, czyli ochładzania się klimatu i jego ocieplania. Przyjmuje się, że lodowiec ostatecznie opuścił Suwalszczyznę przed 18 tysiącami lat.

Oglądając Wigry z lotu ptaka lub jedynie studiując mapę, widać wyraźnie, że jezioro układa się w wielką postrzępioną literę „S”. Wigry składają się z dwóch części, oś południowej części jeziora biegnie na linii wschód – zachód, północna część jeziora na linii północ – południe. Obie części jeziora

beautiful art photographs with the actual landscapes, and to see how much of that elusive beauty, which cannot be conveyed by a photograph, is still there.

The Lake

The Suwalszczyzna region is located in north-eastern Poland, and is called the land of forests and lakes. In the central part of the region, on the outskirts of the large Augustow Forest, there is a lake, like a huge heart, the largest of all the lakes in the region Lake Wigry. It seems to have existed there for thousands of years, just like the Czarna Hancza River which feeds it and cuts across Suwalszczyzna. Its source is above the northern shore of Lake Hancza, across which it flows, gathering speed after leaving the lake. At first it flows around picturesque hills, then slows down a little and meanders through Suwalki.

When it leaves Suwalki, the river sometimes widens in a valley, or flows in a narrower river-bed, before finally reaching Lake Wigry. The river itself has a double nature: its upper, wilder section, before flowing into Lake Wigry, has its course in the forest; its rapid flow and rocky bed are characteristic of a mountain stream. Then, flowing out of Wigry, the river rolls its waters stately and majestically beside fields, meadows and villages. The waters of the river join the lake's waters to create a rare beauty not found elsewhere, created by the multi-layered shore, like a scene from a film, sometimes covered with monumental pines and spruces, and in other places formed into low hills, gently changing into meadows, farmland or villages. On the lake there are scattered islands with rugged shores, some overgrown with tall trees, others just submerged mounds covered with reeds and bulrush.

The lushness of the landscape is a relic of recent geologic events. Lake Wigry and its surroundings were shaped by a Scandinavian glacier during the last glaciation, the Vistula glaciation. The process that shaped the landscape is an effect of the glacier's movements, receding and advancing as the climate warmed and cooled. It is assumed that the glacier finally left Suwalszczyzna 18 thousand years ago.

A bird's-eye view of Lake Wigry or a look at a map reveals that the lake is shaped like a frayed letter "S". The lake consists of two parts, with the axis of the southern part of the lake running east-west, the northern part running north-south. Both parts differ in the form in which the shore and bottom

różnią się od siebie formą ukształtowania brzegów, ale również dna. Rzut oka na mapę wystarczy, aby stwierdzić, że północne Wigry zaliczają się do grupy jezior rynnowych, z typowymi dla tego typu jezior głębiami, wytopionymi przez ustępujący lodowiec. W najgłębszym miejscu Wigry mają 73 metry głębokości, dzięki temu zajmują piąte miejsce pod względem głębokości wśród polskich jezior.

Powszechnie przyjmuje się, że nazwa jeziora Wigry jest pochodzenia jaćwieskiego. Ma się ona wywodzić od wyrazu jaćwieskiego *vingrus*, tj. krzywy, kręty, falujący. We współczesnym języku litewskim *vingiuotas* oznacza kręty. Od nazwy jeziora pierwsza osada odnotowana w piętnastowiecznych archiwaliach była nazywana również Wigrami.

W pobliżu rzek i jezior ludzie chętnie się osiedlali. Korzystali z dóbr puszczańskich, transport drewna odbywał się drogą wodną. Również rybołówstwo i rybactwo mają w Wigrach wielowiekową tradycję. Pierwsze informacje o tym terenie zawarte zostały w „Regestrze spisania jezior Jego Królewskiej Mości...” z roku 1569, w którym czytamy o Wigrach, iż „Ryba wniem, Łosos, Siha, Sieliawa, Szuka, Liescz, Karas, Okun, Lin y ynsza wszeliaka ryba”.

Jezioro Wigry było niemym świadkiem wielu wydarzeń. O obecności człowieka w czasach pradziejowych dowiadujemy się jedynie ze znalezisk archeologicznych. Zapisy historyczne zaczęły rejestrować wydarzenia związane z okolicami jeziora dopiero w XIV wieku, chociaż dzięki starszym wzmiankom z kronik, które wspominają miejsca niedalekie Wigrom, możemy zbudować sobie pewne wyobrażenia co do tego, co się tutaj działo.

Puszcza

Zanim pojawiła się nad brzegami Wigier budząca zachwyt puszcza, musiało minąć od ustąpienia lodowca kilkanaście tysięcy lat. Puszcza zmieniała się w wyniku naturalnych wylesień za przyczyną pożarów, ale też z powodu eksploatacji rękoma człowieka.

Jak formowała się roślinność nad Wigrami w odległej przeszłości, możemy się domyślać. Po ustąpieniu lodowca, na jego przedpole wkraczała roślinność tundry, składająca się z niskich krzewinek wierzbowych i brzozy niskiej, w innych miejscach porastała roślinność trawiasta, przypominająca step. Już około 10 tysięcy lat temu tereny te porosły lasy sosnowe, z dużym udziałem brzozy.

are shaped. A glance at the map reveals that northern Wigry belongs to the category of post-glacial channel lakes with their typical lake depths as left by the receding glacier. At its deepest, Wigry is 73 metres deep, the fifth deepest lake in Poland.

It is commonly assumed that the name of Lake Wigry is of Jatving origin. It is supposed to derive from the Jatving word *vingrus*, which means *crooked, winding, rolling*. In contemporary Lithuanian the word *vingiuotas* means *winding*. The first settlement, as documented in the 15th-century archive records, was called Wigry, named after Lake Wigry.

People willingly settled down near lakes and rivers, to take advantage of the forest resources; waterways were used to transport wood; fisheries and fishing have a centuries-old tradition in Wigry as well. The first information about this region is found in the „Register of lakes belonging to His Majesty.” from the year 1569. There, we read about Wigry that „It has fish such as salmon, vendace, pike, bream, crucian carp, perch, tench and all other fish”.

Lake Wigry was a mute witness to many events. We learn about the presence of humans in prehistoric times from archaeological findings. Historic records began to register events connected with the lake’s surroundings only in the 14th century, although thanks to older notes in chronicles which mention places in the vicinity of Wigry, we can form an idea of what took place here.

The Forest

Several thousand years passed after the recession of the glacier before beautiful forests appeared around Wigry, though the forest has changed since then as a result of natural deforestation because of forest fires, as well as human activities. We can only guess how the vegetation on Lake Wigry appeared in the distant past. After the glacier receded, tundra appeared, which included low willow shrubs and low birch; in other places, there appeared steppe-like grasses. Around 10 thousand years ago, the region was covered with pine forests as well as significant populations of birch. Gradually, spruce, aspen, elm, and hazel (filbert) appeared. Wet places were overgrown with alders. In time, oak, ash and linden appeared; by then, the composition of the forest resembled the forest we see growing here today.

Stopniowo zaczęły tu wkraczać świerki, osiki, wiązy, a zwłaszcza leszczyna. Miejsca wilgotne porosły olchy. Z czasem pojawiły się dęby, jesiony i lipy, czyli już wtedy skład gatunkowy lasu przypominał współcześnie rosnącą tu puszcze.

Las nad Wigrami to północny fragment Puszczy Augustowskiej, która jest największym zwartym kompleksem leśnym w Polsce, a wraz z lasami Litwy i Białorusi tworzy największy obszar lasów na Nizinie Europejskiej, pokrywający prawie 3000 km². Sama nazwa Puszcza Augustowska została przyporządkowana połączonym resztkom dawnej ogromnej Puszczy Grodzieńskiej. Proces ten trwał jednak bardzo długo.

Po ustąpieniu lodowca pojawiła się roślinność, początkowo bardzo uboga, z czasem coraz bogatsza. Za roślinnością pojawiły się zwierzęta. W trudnych surowych warunkach, gdzie czas wegetacji był krótki, a zimy długie, skromna ilość roślin pozwalała przetrwać zwierzętom przystosowanym do tak trudnych warunków, wśród nich były renifery. Za wędrującymi w poszukiwaniu jedzenia reniferami pojawili się ich łowcy. Pierwsze ślady obecności ludzi na terenie dzisiejszej Suwalszczyzny pochodzą sprzed 12 tysięcy lat. Byli to łowcy reniferów przybyli tu z zachodu Europy tuż po ustąpieniu lodowca. Po ociepleniu się klimatu odeszli za reniferami na północ. Zmieniła się szata roślinna – pojawiła się puszcza podobna do dzisiejszej, zamieszkały inne, także nieliczne grupy myśliwych, polujących na jelenie, tarpany, dziki, niedźwiedzie, bobry i lisy. Mieszkańcy ci zajmowali się też rybołówstwem i zbierali owoce leśne. Swoje obozowiska zakładali na piaszczystych brzegach jezior i rzek.

Zmiany klimatu wpływały na szatę roślinną okrywającą brzegi Wigier. Po jego ochłodzeniu przed 3 tysiącami lat, pojawiło się w lasach zdecydowanie więcej świerka, zmniejszył się natomiast udział drzew liściastych. Niewielka ilość znalezisk archeologicznych wskazuje, że tereny te były praktycznie niezamieszkałe. Dopiero od przełomu IV i III wieku p.n.e. pojawiają się na tym terenie osiedla ludzkie. Wpływ ludzi na przyrodę i krajobraz był w dalszym ciągu niewielki. Osady pierwszych rolników powstawały nad wodami, na niewielkich leśnych polanach, pozostałych po wycięciu żyzniejszych fragmentów lasu. We wczesnym średniowieczu pojawiły się tutaj plemiona bałtyjskie. Przyjmuje się, że obecną Suwalszczyznę skolonizowali Jaćwingowie – jedno z plemion zachodniobałtyjskich. Pierwsze niedokładne wzmianki o Jaćwingach pojawiają się w związku z misją świętego Brunona z Kwerfurtu. Bruno przybył ze świa-

The forest of Lake Wigry is the northern part of the Augustow Forest, which is the largest compact forest complex in Poland, and, together with the forests in Lithuania and Belarus, it forms the largest forest area on the European Lowland, covering nearly 3000 square kilometres. The name of the Augustow Forest was eventually assigned to the combined remains of the old, huge Grodno Forest.

After the glacier receded, vegetation appeared, at first very poor, growing richer and more varied with time, followed by the appearance of animals. In difficult, severe conditions, where the growing season was short, and winters long, the modest amount of plants allowed only those animals adapted to such difficult conditions to survive, among them reindeer. The first traces of the presence of man on the territory of today's Suwalszczyzna appeared more than 12 thousand years ago. Those were the reindeer hunters who came here from western Europe soon after the glacier had receded.

When the climate became warmer, the reindeer moved north, and the hunters followed. The flora changed with the warming climate: a forest similar to the present-day forest appeared, and other, although not numerous, groups of hunters settled down, hunting red deer, tarpan, wild boar, bear, beaver and fox, as well as fishing and gathering the fruits of the forest, pitching their camps on the sandy shores of lakes and riverbanks.

Changes in climate continued to influence the flora covering the shores of Lake Wigry. As the climate cooled three thousand years ago, noticeably more spruce appeared in the forests, and the presence of broadleaf trees decreased. A small number of archaeological findings shows that the territory was practically uninhabited. Only from the turn of the 4th and 3rd centuries BC did human settlements begin to appear in this area.

The influence of humans on nature and the landscape was still insignificant. The settlements of the first farmers came into being near water, on small forest clearings which remained after cutting down the more fertile parts of forests. In the early Middle Ages the Baltic tribes appeared here. It is assumed that the present Suwalszczyzna was settled by Jatvings – one of the western Baltic tribes.

The first, possibly inaccurate, notes about the Jatvings appear in connection with the mission of St. Brunon of Kwerfurt. Bruno came from the Christian

ta chrześcijańskiego do świata zapomnianych już bogów, o których niewiele wiemy. Wędrujący przez ziemie Polan, Prusów i Jaćwingów biskup Bruno napotykał rozproszone grody. Wyobraźnia podsuwa nam obrazy, że pomiędzy tymi grodami musiała być nieprzebyta puszcza, jednak nie jest to tak oczywiste. Osady z tego okresu odkryte zostały m. in. w Leszczewie, Czerwonym Folwarku, Wigrach i na wyspie Kamień. Sprowadzenie do Polski zakonu krzyżackiego w 1226 roku stanowiło początek kresu niezależnego bytu plemion jaćwieskich. Przy pomocy ościennych władców, przede wszystkim Mazowszan, rycerze zakonnicy podbijali kolejne ziemie. Rok 1283 przyjmuje się za kres Jaćwieży, po pokonaniu Jaćwingów dowodzonych przez ostatniego plemiennego przywódcę – Skomanda. Jaćwieskie pola uprawne i ich osady miała pokryć na dwa wieki ponownie puszcza. Okres ten nazwano *wildnisem*, czyli zdziczeniem. Przyjmuje się, że po podboju ziem jaćwieskich przez Krzyżaków okolice jeziora Wigry stanowiły przez blisko dwa stulecia niemal bezludną puszcze, przez którą prowadziły drogi biegnące z Prus i Mazowsza na Litwę. W XIV wieku pojawiają się tutaj znowu osady ludzkie. Pod władaniem wielkich książąt litewskich rozpoczęło się w XV wieku wykorzystywanie bogactw puszczańskich. Wówczas obszar nad jeziorem Wigry nazywano Puszcza Grodzieńską. Pierwszym przejawem wprowadzenia tutaj gospodarowania i zarządzania było podzielenie tej puszczy na mniejsze części, którymi zarządzano przez dwory położone nad Niemnem. Części Puszczy Grodzieńskiej nazwano: Puszcza Nowodworską, Puszcza Merecką, Puszcza Olicką, Puszcza Perstuńską i Puszcza Przelomską. Te dwie ostatnie puszcze okalały brzegi wigierskiego jeziora.

Na współczesny drzewostan puszczy składa się głównie sosna i świerk, mniej jest dębów, brzoź czy olszy, sporadycznie spotyka się tutaj osikę, jesiony, graby, lipy oraz klony. Skład gatunkowy puszczy ukształtował się w XIX i na początku XX wieku. Dramatyczne wydarzenia ubiegłego wieku również miały wpływ na puszcze rosnącą nad brzegami Wigier. W 1918 roku, po okresie rabunkowej eksploatacji w czasie I wojny światowej, lasy pokrywały tylko 50% tego obszaru. Druga wojna światowa to także czas wzmożonej wycinki drzew. Przyroda potrafiła jednak zabić rany i pomimo kilkusetletniej eksploatacji, lasy wigierskie zachowały swój puszczański charakter. Szczególnie jest to widoczne wzdłuż cieków wodnych, gdzie występują malownicze olsy i łągi z bogato rozwiniętą roślinnością runa.

world to the world of forgotten gods, about whom we know very little. As Bruno travelled through the lands of Poles, Prussians and Jatvings, he came across scattered towns. Our imagination suggests that between the towns there must have been dense forests, but there is no clear evidence to support this.

The settlements from those times were discovered, among others, in Leszczewo, Czerwony Folwark, Wigry and the island called Kamien. When the Teutonic Knights arrived in Poland in 1226, that meant the beginning of the end for the Jatving tribes. With help from neighbouring rulers, especially those from Mazovia, the Teutonic Knights conquered one land after another. The year 1283 is considered to be the end of the Jatvings, when they were defeated under the leadership of their last tribal commander – Skomand.

Jatving farms and their settlements were to be covered by forests again for two centuries. This period was called *wildnisem*, which means running wild. It is assumed that after the Jatvings were defeated by the Teutonic knights, the surroundings of Lake Wigry were uninhabited forest for nearly two centuries, disturbed only by roads running from Prussia and Mazovia to Lithuania. In the 14th century, however, human settlements began to appear here again. Under the rule of Lithuanian princes in the 15th century, the use of forest resources resumed. The area around Wigry was then called the Grodno Forest. The first evidence of the introduction of management was the dividing of the forest into smaller parts, which were managed by manors situated on the Niemen river, thus giving those parts specific names: the Nowodworska Forest, the Merecka Forest, the Olicka Forest, the Perstunska forest and the Przelomska Forest. The last two surrounded the shores of Lake Wigry.

The present-day forest consists mainly of pine and spruce, with fewer oaks, birches or alder, and more rarely aspen, ash, hornbeam, linden and maple. The composition of the forest was established in the 19th century and early 20th century. Dramatic events of the last century also affected the forest growing around Lake Wigry. In 1918, after the wasteful exploitation of forestry resources during WWI, the forests covered only 50% of the area. The Second World War was also a period of intensive logging. However, nature was able to heal the injuries, and despite centuries-long exploitation, the Wigry forest preserved its old-forest nature. It is particularly visible along water flows, where picturesque alder clumps and riparian forests with richly developed undergrowth occur.

W ciągu ostatnich stu lat lasów nad Wigrami zaczęło przybywać. Powoli zmieniła się także gospodarka leśna. Po utworzeniu Wigierskiego Parku Krajobrazowego w 1976 roku, sieci rezerwatów przyrody, a zwłaszcza powołaniu parku narodowego w 1989 roku rozpoczął się powolny proces przywracania lasom ich naturalnego charakteru. Ochroną objęte zostały także wody, torfowiska i ukształtowane historycznie krajobrazy rolnicze.

Tereny stale podmokłe – torfowiska, są immanentnie związane z wodami wigierskimi. Choć zajmują stosunkowo niewielką powierzchnię, mają duże znaczenie dla różnorodności przyrodniczej. Wiele z nich ma charakter naturalny i jest siedliskiem rzadkich i chronionych gatunków – zarówno roślin jak i zwierząt. Wśród roślin występują tu gatunki będące relikdami poglacialnymi, czyli takimi, które przetrwały od okresów zlodowaceń, jak na przykład zimoziół północny, brzoza niska czy wełnianka alpejska.

Bogactwo krajobrazu i przyrody to nie tylko jeziora, piękne rzeki czy lasy. Równie cenne i ważne jest bogactwo łąk, pastwisk, pól uprawnych i sadów. Na łąkach i polach występuje wiele rzadkich gatunków roślin, cennych przyrodniczo, często objętych ścisłą ochroną gatunkową i znajdujących się na *Czerwonej liście roślin i grzybów Polski*. Z obszarami przekształconymi przez człowieka, takimi jak ogrody, okolice domostw, łąki i pola związanych jest wiele gatunków roślin i zwierząt. Stanowią one ważny element różnorodności biologicznej, równie ważny dla przyrody, jak dzikie ostępy, leśne jeziora czy rzeki.

Wigry królewskie, Wigry kamedulskie, i całkiem współczesne

Krajobraz nadwigierski zaczął się bardzo istotnie zmieniać w drugiej połowie XVII wieku, po osiedleniu na Półwyspie Wigierskim zakonu kamedułów. Wigierski klasztor już w czasach swojej świetności rozbudzał wyobraźnię współczesnych. Nazwa Wigry wiąże się z na poły legendarną historią pobytu w tych stronach Władysława Jagiełły. Bawiący tu na łowach król spotkał na wyspie rozległego jeziora ludzi, którzy są uważani za niedobitki Jaćwingów. Od tego określenia miała się wziąć późniejsza nazwa miejscowości i jeziora – Wigry. Nie wiemy, kiedy pierwszy dwór myśliwski tu powstał, być może już za bytności króla Władysława Jagiełły. Wiemy dzięki zapiskom w dawnych kronikach, że w dworze przebywali polscy i litewscy władcy. Dwór myśliwski na Wigrach został gruntownie przebudowany lub raczej zbudowany na nowo

Over the last hundred years, more and more forests began to appear around Lake Wigry; the forest economy was changing slowly. After the Wigry Landscape Park was established in 1976, and then made a national park in 1989, the slow process of bringing the forests back to their natural character began. The waters, peat bogs and historically-shaped farm landscape were also taken under protection.

Wetlands – peat bogs are intimately connected with the waters of Lake Wigry. Although they occupy a relatively small area, they are vital for natural diversity. Many of them are of a natural character and constitute habitat for rare and protected species, both plants and animals. Among the plants there are species which are postglacial relics, that is, those which survived from periods of glaciations, such as twinflower, low birch or Alpine cotton-grass.

The lushness of a landscape is created not only by lakes, beautiful rivers or forests. The abundance of meadows, pastures, farmland and orchards is also valuable and important. Many rare species of plants are found here, particularly those which are valuable to the ecosystem and often under strict protection and entered on the *Red List of Plants and Mushrooms in Poland*. Many species of plants and animals are part of the areas transformed by man, such as orchards, the areas around homesteads, the meadows and fields. They constitute an important element of biological diversity, as important for the ecosystem as wild backwoods, lakes or rivers.

Royal Wigry, Camaldolese Wigry, and contemporary Wigry

The Wigry landscape began to change significantly in the second half of the 17th century, after the Camaldolese order settled on the Wigry peninsula. The Wigry monastery, at the height of its splendour, aroused the imagination of contemporaries. The name Wigry is connected with a half-legendary story about King Vladyslav Jagiello's visit to this area. The King, who came to hunt here, met people on the island on the lake who were supposed to be survivors of the Jatvings. The later name of the lake and village–Wigry is supposed to have come from that encounter. We do not know when the first hunting lodge was built here, but it may have been when King Vladyslav Jagiello stayed here.

Thanks to notes in old chronicles, we know that Polish and Lithuanian rulers stayed in the lodge. The hunting lodge on Lake Wigry was completely

w wieku XVII, za panowania Władysława IV Wazy (1595–1648). Możemy się domyślać, że pasja łowiecka władcy wpłynęła w niewielkim stopniu na powstanie tutaj okazałej rezydencji. W niedalekim Mereczu król nakazał zamieszkać swojej kochance Jadwidze Łuszkowskiej. Łuszkowska na polecenia króla poślubiła starostę mereckiego Jana Wypyskiego. Tutaj na Wigrami i w Mereczu para kochanków spotykała się od roku 1637 przez dziesięć lat.

Po potopie szwedzkim zaczęło się bardziej intensywne wykorzystanie dóbr puszczańskich. Od 1661 roku dzierżawczynią leśnictw: nowodworskiego, perstuńskiego i przełomskiego, a więc i terenów wokół jeziora Wigry, została Konstancja z Wodyńskich Butlerowa, wdowa po dowódcy zaciężnych wojsk cudzoziemskich Gotfrydzie Wilhelmie Butlerze, która przystąpiła do ich zagospodarowywania terenów wokół Wigier. Postały wtedy tutaj rudnie – dymarkowe wytwórnie żelaza, smolarnie i inne zakłady wykorzystujące dobra puszczańskie.

Zasadnicze jednak znaczenie dla osadnictwa okolic jeziora Wigry miała działalność zakonu kamedułów, który ufundował w 1667 roku król Jana II Kazimierza erem „w celu odkupieniu zły losów Rzeczypospolitej”. Z czasem kameduli wigierscy stali się właścicielami dwóch leśnictw przełomskiego i perstuńskiego, chociaż tytuł ich własności był niejednokrotnie później podważany. Od lat 70. XVII do połowy XVIII wieku mnisi zbudowali na wigierskim ostrowie, na częściowo sztucznie usypanym wzgórzu, okazały klasztor i kościół. Kameduli wigierscy pomnażali dobra doczesne, zakładali, rudnie, w których wytapiali żelazo, pozyskiwali smołę, węgiel drzewny dziegieć i potaż. W krótkim czasie nastąpiło wylesienie obu puszczy. Miejsce lasu zajmowały pola uprawne, łąki i pastwiska. Stworzona przez kamedułów sieć osadnicza z niewielkimi zmianami przetrwała do dnia dzisiejszego. Założone przez mnichów miasto Suwałki z czasem rozrosło się i dało nazwę dla tej części kraju – Suwalszczyzny. O bogactwie mnichów, budzącym zazdrość współczesnych, pisano w krążących po Warszawie drukach ulotnych. Zostali wypędzeni stąd po trzecim rozbiórce Rzeczypospolitej. Do dziś zachowało się wiele różnych historii związanych z klasztorem wigierskim, mających charakter legend lub baśni. Po odejściu zakonników zaczęły krążyć opowieści o ukrytych przez nich skarbach, o tajemnych przejściach z eremu pod dnem jeziora. Większość z nich powstała około połowy XIX wieku. Najbardziej znaną jest

rebuilt or rather built anew in the 17th century, in the reign of Vladyslav IV Vasa (1595–1648). We can guess that the ruler's hunting passion was not the only significant factor in building a splendid mansion here. The king ordered his lover, Jadwiga Luskowska, to live in nearby Merecz. On the king's order Luskowska married Jan Wypyski, the starost of Merecz. It was here, on Lake Wigry and in Merecz, that the lovers carried on their affair for ten years, beginning in 1637.

After the Swedish invasion of Poland in 1655 – 1660, more intensive use of forest resources began. Beginning in 1661, Konstancja Vodynska-Butlerowa was the lessee of the forests of Nowodworska, Perstunska and Przelomska, and thus also areas around Lake Wigry. She was the widow of Gotfryd Wilhelm Butler, a commander of the regular foreign army. The lessee started to develop the land around Lake Wigry. It was then that the primitive smelting furnaces, primitive wood-distillers' works and other works making use of forest resources came into being.

In addition, the Camaldolese order's activities had a fundamental importance for the settlements surrounding Lake Wigry. In 1667, the order received an isolated monastery from king Jan II Kazimierz "to atone for the bad fate of the Republic of Poland". With time the Wigry Camaldolites became owners of two forests: Przelomska and Perstunska, although their title deed was several times undermined later on.

From the 1670s until the middle of the 18th century, the monks built an impressive monastery and church on a Wigry island, on a partly artificially built hill. The Wigry Camaldolites increased their worldly possessions, and constructed primitive smelting furnaces, where they smelted iron, and made tar, charcoal, birch tar and potash. Deforestation of both forests occurred in a short time, with the forests being replaced by plough-land, meadows and pastures.

The settlement network created by the Camaldolites has survived to the present day. The town of Suwalki founded by the monks grew and gave its name to this part of the country: Suwalszczyzna. The wealth of the monks, stirring up the envy of their contemporaries, was written about in leaflets circulating in Warsaw. The monks were expelled after the Third Partition of Poland.

legenda o kucharzu klasztorным Barnabie i rybie siei, którą sprowadził do jeziora Wigry dzięki konszachtom z diabłem.

Po trzecim rozbiornie Rzeczypospolitej, w 1795 roku Suwalszczyzna znalazła się w granicach Królestwa Pruskiego. Teren ten został nazwany Prusami Nowoschodnimi. Prusacy przystąpili do wprowadzania głębokich zmian w zarządzaniu i organizacji zdobytych terenów. Jedną z nich było przejście na rzecz skarbu państwa wszystkich dóbr kościelnych i starościńskich. Kilka lat później kasacie uległy klasztory, w tym również i wigierski. W roku 1800 kamieduli opuścili swoją siedzibę i najpierw podwodami, a następnie z Augustowa łodziami wyruszyli w podróż do podwarszawskich Bielani.

Krótki czas rządów pruskich zmienił nie tylko system administrowania tym ziemiami. Została wykonana wówczas znakomita mapa Textora-Sotzmanna, która stanowi materiał ilustrujący stan ówczesnego osadnictwa nad Wigrami, a także pokrycie tego terenu lasami.

Po ustąpieniu z tych ziem Prusaków powstała ekonomia wigierska, która po 1815 roku była określana jako Dobra Narodowe Wigry. Wigry znalazły się w granicach Królestwa Polskiego całkowicie zależnego od Rosji.

W pokamedulskim klasztorze ulokowano na lat 20 siedzibę biskupstwa. Po przeniesieniu siedziby biskupstwa do Sejny, Wigry stały się zwykłą parafią. Decyzją władz zaborczych sukcesywnie rozbierano budynki klasztorne, a materiał rozbiórkowy trafiał do szybko rozrastających się pobliskich Suwałk.

Po 1815 roku Suwalszczyzna znalazła się w granicach Królestwa Polskiego. Rozpoczęła się stopniowa kolonizacja w dobrach rządowych, a następnie zapoczątkowano oczyszczanie chłopów i komasację wsi. Ten proces objął tę część puszczy w dobrach rządowych, które były kolonizowane przed rozbiorami. Dotyczyło to również lasów pomiędzy Wigrami a Krasnopolem.

Dawny klasztor w Wigrach przyciąga rzesze turystów. Dzięki podniesieniu z ruin kościoła i odbudowie od podstaw większości zabudowań na wzgórzu klasztorным powstała nowa wartość. Jednak nawet wtedy, gdy klasztor popadał w ruinę, jeszcze w połowie XIX wieku szereg osób starało się za pomocą pióra i rylca pokazać piękno tego miejsca. W okresie międzywojennym zjeżdżali tu malarze, architekci, literaci i naukowcy. Bez udziału tych ludzi nie udało się podnieść z ruin wigierskiego kościoła i zrekonstruować budynków

Many stories connected with the Wigry monastery have been preserved in the form of legends or fairy tales. After the monks left the monastery, stories about treasures they had hidden and about secret passages from the monastery under the lake began to circulate among the locals. The best known appeared about the middle of the 19th century, the most famous being that of a monastery cook, Barnaba, and the lavaret (fish), which he brought to Lake Wigry thanks to shady dealings with the devil.

After the Third Partition of Poland, in 1795, Suwalszczyzna was within the borders of the Kingdom of Prussia, in an area called New-Eastern Prussia. The Prussians introduced significant changes in the management and organization of the captured territories. All the church and starost's estates passed into the state treasury. A few years later, monasteries were dissolved, the Wigry monastery included. In the year 1800, the Camaldolites left their seat, and first on wagons, then by boats, travelled from Augustow to Bielany near Warsaw.

The brief Prussian rule changed not only the system of administration of this land. Textor-Soltzmann's great map was drawn up then, illustrating the details of the settlements on Lake Wigry at that time, as well as the forestation of the area.

When the Prussians left these lands, the Wigry economy came into being, which, after the year 1815, was described as the Wigry National Estate. Wigry at that time was within the borders of the Kingdom of Poland, completely dependent on Russia.

In the post-Camaldolese monastery a bishopric seat was located for 20 years. When the seat was moved to Sejny, Wigry became an ordinary parish. By the decision of the partitioners' authorities, monastery buildings were gradually pulled down, and the recycled material found its way to rapidly growing nearby Suwałki.

By 1815, Suwalszczyzna was within the borders of the Kingdom of Poland. Gradual colonization started in the state estates, rent-charges were imposed on the peasants, and enclosure of the villages began. This process comprised the part of forests in the state estates which had been colonized before partitions, as well as the forests between Wigry and Krasnopol.

Today, the old monastery in Wigry, thanks to the rebuilding of the church and the majority of the monastery buildings, attracts crowds of tourists, giv-

klasztornych. Byli to właśnie przede wszystkim ludzie związani z warszawskim środowiskiem promującym polskie krajoznawstwo.

W 1944 roku odbudowany zespół został powtórnie zniszczony w wyniku ostrzału artyleryjskiego. Po przejściu frontu, w pierwszej fazie spontanicznej odbudowy, zabezpieczono kościół i plebanię. Od roku 1947 przystąpiono do regularnej odbudowy kościoła. Prace budowlane trwały do końca lat 50. XX wieku, jednak prace w jego wnętrzu przeciągnęły się do początku lat 80. i praktycznie nie zostały zakończone.

W latach 60. ubiegłego wieku roku zawarta została umowa pomiędzy Ministerstwem Kultury i Sztuki a władzami kościelnymi. Zgodnie z tą umową ministerstwo wydzierżawiło wzgórze wigierskie na lat 50. Warunkiem dzierżawy było zrekonstruowanie obiektów klasztornych oraz wnoszenie opłat za użytkowanie tego miejsca. Od kilku lat dawny zespół został przejęty przez Kurię Rzymskokatolicką w Elku, a w imieniu kurii zarządza nim Fundacja Wigry PRO. Obecnie można podziwiać obiekt przypominający niegdysiejszy klasztor. Szereg elementów zespołu wymaga ciągłych prac remontowych – są to przede wszystkim mury oporowe. Zespół poklasztorny stanowi jedną z największych atrakcji turystycznych północno-wschodniej Polski.

W drugiej połowie XVIII wieku w okolicach Wigier osiedlili się staroobrzędowcy (ludność pochodzenia rosyjskiego, która nie uznawała reform patriarchy Nikona wprowadzonych w połowie XVII wieku w rosyjskim kościele prawosławnym), szukający schronienia przed prześladowaniami na Suwalszczyźnie. Zamieszkiwali oni takie wsie jak: Jastrzęby, Zakąty, Rosochaty Róg, Pogorzelec.

Do połowy XIX wieku proces kolonizowania okolic jeziora Wigry został zakończony, a ukształtowana sieć osadnicza z niewielkimi zmianami przetrwała do dzisiaj. W XX wieku przestały istnieć wsie: Białe, Słupie, Wasilczyki. Zlikwidowane przed 1910 rokiem z powodu braku możliwości gospodarowania na bardzo słabych gruntach, a także ich rozproszenia. Władze guberni suwalskiej zdecydowały się je przenieść (budynki i mieszkańców) na zachód od Suwałk. Wsie o takich nazwach istnieją do chwili obecnej, co ciekawe we wsi Słupie zachowało się kilka budynków drewnianych przeniesionych przed stu laty z nad Zatoki Słupiańskiej. Na polanie przy jeziorze Wigry zachowało się kilka drzew owocowych po tej miejscowości.

ing the monastery hill a new value. However, even when the monastery was falling into ruin, in the middle of the 19th century, a number of people recognized the beauty of the place, recording it with pen and etching needle. During the interwar period the place was often visited by painters, architects, writers and scientists. Without them, and those connected with the Warsaw circles promoting Polish sightseeing, there would have been no impetus to rebuild the Wigry church and reconstruct the monastery buildings.

In 1944, the rebuilt complex was destroyed again as a result of artillery shellfire. When the front moved, in the first phase of spontaneous rebuilding, the church and presbytery were secured. In 1947, an organized reconstruction effort began, lasting well into the end of the 1950s, although the work inside the church, which continued until the beginning of the 1980s, was never actually finished, as a number of elements of the complex are in need of constant repair, especially retaining walls.

In the 1960s, an agreement was reached between the Ministry of Culture and Art and the church authorities which allowed the ministry to lease the Wigry hill for 50 years. Reconstruction of the monastery buildings and the payment of rent for its use was a condition of the lease. A few years ago the complex was taken over by the Roman-Catholic Curia in Elk, and is now managed by Foundation Wigry PRO on behalf of the curia. Today this reconstructed post-monastery complex is one of the biggest tourist attractions in north-eastern Poland.

In the second half of the 18th century, Old-Believers (people of Russian origin who did not recognize the reforms introduced by patriarch Nikon in the middle of the 17th century in the Russian Orthodox Church), sought protection from persecution in Suwalszczyzna, eventually settling in the villages of Jastrzeby, Zakaty, Rosochaty Rog, Pogorzelec. By the middle of the 19th century the colonization of Lake Wigry's surroundings was complete, and the network of settlements, with small changes, has survived until today. Some villages ceased to exist in the 20th century; Białe, Słupie, and Wasilczyki disappeared before 1910 because of the insurmountable challenges in farming such poor land in villages too widely separated. The Suwalki Gubernya authorities decided to move the villages (residents and buildings) west of Suwalki. So the villages in fact survived, and interestingly, in the village of Słupie

W czasie pierwszej wojny światowej, szczególnie w marcu 1915 roku doszło nie tylko do zniszczenia kościoła w Wigrach. Spalono kilka wsi, w tym Magdalenowo i Tartak. Wokół jeziora wykopano kilometry okopów. Niemiecka okupacja w latach 1915–1919 zaznaczyła się wyraźnie w Puszczy Augustowskiej. Niemcy zbudowali dwa duże tartaki na Lipowcu w Augustowie oraz w Płocicznie. Przez puszcze poprowadzono torowiska kolejki wąskotorowej dla zwożenia drewna. Tartak w Płocicznie produkował nie tylko tarcicę, była tu również wytwórnia celulozy. Tartak ten od kilku lat jest nieczynny, ale kolejka od 2001 roku jest z powodzeniem wykorzystywana na cele turystyczne.

W okresie międzywojennym we wsiach wigierskich prowadzono akcję scalania rozdrobnionych pól, aby ułatwić chłopom gospodarowanie na roli. Przy scalaniu następował nowy podział ziemi danej wsi, zależny od rozmiarów gospodarstw i jakości ziemi posiadanej uprzednio przez każdego z rolników, a mogła o tym decydować większość mieszkańców.

Przemiany struktury wsi nadwigierskich zakończyły się przed wybuchem drugiej wojny światowej. Regulacje gruntów miały też wpływ na zniesienie dawnych przywilejów włościańskich przyznanych jeszcze przez rosyjskich zaborców.

Obecność ludzi nad Wigrami jeszcze w XIX wieku zaczęła również wiązać się z wykorzystaniem tego miejsca na potrzeby turystyczne. Znane są opisy wycieczek suwalczan organizowanych do Cimochowizny, pochodzące z połowy XIX, skąd przepływano na Półwysep Wigierski łodziami.

Znaczącą rolę w popularyzacji wigierskich dziejów i opisie Wigier na przełomie XIX i XX wieku odegrał Karol Hoffman (1855–1937). Jego odczytu wygłoszonego w styczniu 1906 roku w sali Towarzystwa Wioślarskiego w Warszawie wysłuchali m.in. Kazimierz Kulwiec, Zygmunt Gloger, Maksymilian Heilpern – osoby pracujące już nad utworzeniem Towarzystwa Krajoznawczego. Znaczące zasługi dla krajoznawstwa Wigier i Suwalszczyzny miał Kazimierz Jakub Kulwiec (1871–1943). Zainicjował on badania naukowe Wigier i walnie przyczynił się do rozwoju turystyki na Suwalszczyźnie. Wkrótce po odzyskaniu niepodległości nad Wigrami powstała stacja hydrobiologiczna. Utworzył ją Instytut Biologii Doświadczalnej im. Marcelego Nenckiego w Warszawie. W czerwcu 1920 roku jako organizator stacji przybył do Suwałk Romuald Minkiewicz. Rok później Kazimierz Kulwiec opracował projekt rezerwatu czę-

there are several wooden buildings which were moved a hundred years ago from Slupie Bay. In the clearing near Lake Wigry a few fruit trees remain, the only vestiges of that original village.

During the First World War, in March 1915, not only was the church in Wigry destroyed, but also several villages were burnt down, including Magdalenowo and Tartak. A few kilometres of trenches were dug out around Lake Wigry. The German occupation in the years 1915-1919 left its mark on the Augustow Forest. The Germans built two big lumber mills in Lipowiec in Augustow and in Plociczno, and built a narrow-gauge train track to transport wood. The lumber mill in Plociczno produced timber and manufactured cellulose as well. The lumber mill stopped functioning a few years ago, but the narrow-gauge train has remained a tourist attraction since 2001.

Changes in the structure of the Wigry villages ended before the Second World War broke out. During the interwar period, scattered small fields in the Wigry villages were joined to make it easier for the peasants to farm their land. The process divided the land of a given village in relation to the size of the farms and the quality of the soil previously owned by each peasant, as decided by a majority of the residents. The land regulations also abolished many of the old countryfolk privileges which had been granted by Russian partitioners.

The human presence on Lake Wigry as long ago as the 19th century included its use as a tourist destination. There are descriptions dating back to the middle of the 19th century of Suwalki residents making organized trips to Cimochowizna, and from there to the Wigry Peninsula by boats.

Karol Hoffman (1855–1937) played an important role in the popularization of Wigry history and descriptions of Wigry at the turn of the 19th and 20th centuries. His lecture delivered in January 1906 in the Rowing Society in Warsaw was attended, among others, by Kazimierz Kulwiec, Zygmunt Gloger, Maksymilian Heilpern the people already working on the creation of the Sightseeing Society. Kazimierz Jakub Kulwiec (1871–1943) contributed greatly to the effort to spread knowledge of Wigry and Suwalszczyzna, initiating scientific research into Wigry and encouraging the development of tourism in Suwalszczyzna.

Soon after Poland gained independence, a hydrobiological station opened on Lake Wigry, created by the Marcelli Nencki Institute of Experimental Biol-

ściowego nad jeziorem wigierskim. Wraz z Alfredem Lityńskim przedstawił go w 1921 roku na posiedzeniu Państwowej Komisji Ochrony Przyrody. Marzenia o ochronie Wigier – obu badaczy Kulwiecia i Lityńskiego – realizowały się etapami: 1959 – powstał rezerwat „Ostoja Bobrów Stary Folwark”, 1962 – powołano do życia rezerwat „Ostoja bobrów Zakąty”, 1970 – utworzono rezerwat „Wądołek”, 1976 – powstał Wigierski Park Krajobrazowy, 1989 – powołano do życia Wigierski Park Narodowy.

Kazimierz Kulwieć przyczynił się do reaktywowania Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego w Suwałkach. W roku 1928 zaczęto budowę drewnianego schroniska PTK nad jeziorem Wigry w Starym Folwarku. Kilka lat później w pobliżu drewnianego schroniska oddano do użytku „Dom Turystyczny”. Od lat 50. ubiegłego wieku miejscem tym zarządza Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Z przedwojennej bazy przez kilkadziesiąt lat korzystali turyści; z tego miejsca początek swój biorą często spływy kajakowe kierujące się do Augustowa przez Czarną Hańczę i Kanał Augustowski. Niestety brak dbałości ze strony PTTK o dawne przedwojenne schroniska doprowadził je do ruiny.

Niezwykle istotną rolę w rozwoju krajoznawstwa nad Wigrami w okresie międzywojennym odegrało harcerstwo i młodzież szkolna. Zbudowano Wycieczkowe Osiedle Szkolne „Wigry” w Gawrych Rudzie dla młodzieży trzech warszawskich szkół.

Pobyt nad „jeziorami augustowskimi” należał do dobrego tonu wśród warszawskiej socjety. Ruch turystyczny stopniowo rósł. Ważną rolę w rozbudzeniu tej mody odgrywały artykuły prasowe, a także książki. Starano się wykorzystać walory przyrodnicze dla rozwoju turystyki. Myślano nad kilkoma projektami turystycznymi, jednak ich realizację przerwał wybuch drugiej wojny światowej.

Druga wojna światowa pozostawiała swoje ślady w postaci okopów, zniszczeń części wsi. Niemal natychmiast po zajęciu Suwalszczyzny w październiku 1939 niemieccy okupanci przystąpili do intensywnej eksploatacji lasów i jezior wigierskich. Dla mieszkańców nadwigierskich wsi rozpoczynająca się okupacja oznaczała narastającą stopniowo falę terroru i prześladowań. Część wsi w wyniku działań okupantów hitlerowskich w czasie drugiej wojny światowej zniknęła. Tak było ze wsią Czerwony Krzyż, która została spacyfikowana

ogy in Warsaw. In June 1920, Romuald Minkiewicz came to Suwalki to organize the station. A year later, Kazimierz Kulwiec prepared a project of partial reserve on Lake Wigry. Together with Alfred Litynski he presented it in 1921 at the meeting of the State Commission for Nature Preservation.

The dreams of both researchers, Kulwiec and Litynski, to protect Lake Wigry, were carried out in stages: in 1959, „The Stary Folwark Beaver Sanctuary”; in 1962, „The Zakaty Beaver Sanctuary”; in 1970, the „Wadolek”; finally in 1976 Wigry Landscape Park, and then in 1989 Wigry National Park, were established.

Kazimierz Kulwiec was instrumental in the reactivation of the Section of the Polish Sightseeing Society in Suwalki. In 1928, the construction of the PSS wooden hostel was begun on Lake Wigry in Stary Folwark. A few years later, near the wooden hostel, a „Dom Turystyczny (Tourist House)” became operational, managed by the Polish Tourist and Sightseeing Society since the 1950s. Tourists have taken advantage of the pre-war base for many years; it is often a starting point for canoeing trips to Augustow through the Czarna Hancza and Augustow Canal. Scouting and school youth activities played a significant part in the development of tourism on Lake Wigry in the pre-war period, especially the Trip School Estate „Wigry” in Gawrych Ruda for youth from three Warsaw schools. Unfortunately, neglect of the old pre-war hostels by the PTSS has allowed them to fall into disrepair.

A stay on „Augustow lakes” became „de rigeur” among Warsaw society as tourism began to increase, thanks in part to press articles and books promoting the appreciation of nature. A few tourist projects were considered; however their implementation was interrupted by the outbreak of WWII.

The Second World War left its impact on the lake in the form of trenches and the destruction of several villages. Almost immediately after capturing Suwalszczyzna in October 1939, the German invaders started intensively exploiting the Wigry forests and lakes. For the people living there the occupation meant a growing wave of terror and persecution. Some villages disappeared as a result of the activities of the German invaders, such as the village of Czerwony Krzyż, which was „pacified” in the autumn of 1944 as the front moved through this area. Even today one can come across trenches – mute witnesses to those terrible times.

w 1944 roku. Pomnikiem upamiętniającym męczeństwo dawnych jej mieszkańców jest duży krzyż ustawiony na wzgórzu. Autorem tej instalacji jest Gustaw Zemła. Jej częścią są odnalezione przedmioty pochodzące z dawnych gospodarstw wsi Czerwony Krzyż – są to żarna, sierpy, okucia drzwi. W wyniku porozumienia Ribbentrop-Mołotow przesiedlono staroobrzędowców ze wsi Rosochaty Róg i Jastrzęby w głąb Związku Radzieckiego. Jesienią 1944 roku przetoczył się tutaj front. Do teraz można natrafić na okopy – niemych świadków tamtych strasznych czasów. Po wojnie nie odbudowano zlikwidowanych przez Niemców wsi. Z ruin podniesiono kościół wigierski. Starano się też reaktywować działalność Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego (PTK przemianowano na Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze). Już w 1946 roku rozpoczęto aktywną działalność, której głównym celem było stworzenie mieszkańcom regionu i kraju warunków do uprawiania turystyki aktywnej, czemu miała służyć odbudowa i prowadzenie schronisk i pól namiotowych w Starym Folwarku i Gawrych Rudzie.

Przekształcenia terenów wiejskich nad Wigrami w latach 50. i 60. ubiegłego wieku nie miały gwałtownego charakteru. Jednak na obszarach puszczy prowadzono intensywną gospodarkę leśną.

W latach 60. XX wieku nad Zatoką Słupiańską zbudowano duży zespół domków kempingowych. Rozbudowano ośrodek kolonijny w Gawrych Rudzie. Potem lawinowo zaczęły powstawać ośrodki o przeważnie niskim standardzie na brzegami Wigier. Zaczęło się rozwijać budownictwo rekreacyjne. W istniejących wsiach zaczęto również dogęszczać zabudowę. Zmiany w krajobrazie skłoniły ludzi zajmujących się ochroną przyrody do podjęcia próby ograniczenia tej presji. Już od końca lat 70. zaczęto myśleć nad włączeniem jezior wigierskich wraz z otaczającymi je lasami do parku narodowego. Pierwszym krokiem było powołanie do życia Nadleśnictwa Wigierskiego, które zostało potem włączone przy nieco zmienionych granicach do Wigierskiego Parku Narodowego w 1989 roku. Instytucjonalna forma ochrony przyrody, jaką jest park narodowy, może jednak nie wystarczyć dla uratowania krajobrazów i przyrody wigierskiej.

Wigry są naszym dziedzictwem i my wszyscy powinniśmy starać się, aby ich piękno zostało zachowane dla następnych pokoleń.

Maciej Ambrosiewicz

A big cross on a hill there now stands as a monument to commemorate the martyrdom of the villagers, an installation organized by Gustaw Zemla. It includes items found in the homesteads in the village of Czerwony Krzyż, such as a quern, sickles, and door fixtures. As a result of the Ribentrop-Molotow agreement, the Old-Believers were relocated from the villages of Rosochaty Rog and Jastrzeby far into the Soviet Union.

The destroyed villages were not rebuilt after the war; only the Wigry church was raised from the ruins. Attempts were made to revive the activities of the Polish Sightseeing Society (later known as the Polish Tourist-Sightseeing Society), and in 1946 there were already activities whose main aim was to create opportunities for tourism for the residents of the region and the country, supported by rebuilding and running hostels and campsites in Stary Folwark and Gawrych Ruda.

The transformation of rural areas on Lake Wigry in the 1950s and 1960s was not dramatic or destructive, though the forests experienced intensive development. In the 1960s, on Slupie Bay, a large complex of camping cottages was built. The summer camp centre in Gawrych Ruda was enlarged, and further recreational building continued as other centres rapidly developed on Lake Wigry; however, their building standards were poor. In the existing villages new buildings were raised. These changes in the landscape motivated the nature preservationists to undertake efforts to limit the pressure on the environment.

By the end of the 1970s, concerned citizens began to contemplate organizing the Wigry lakes and the forests surrounding them into a national park. The establishment of the Wigry Forest District Office was the first step; Wigry National Park was finally established in 1989, with the boundaries essentially unchanged.

The institutional preservation of natural landmarks, such as establishing a national park, may, however, not be enough to save the Wigry landscape and its natural surroundings. Lake Wigry is our heritage and we all should do our best to preserve it for future generations.

Maciej Ambrosiewicz

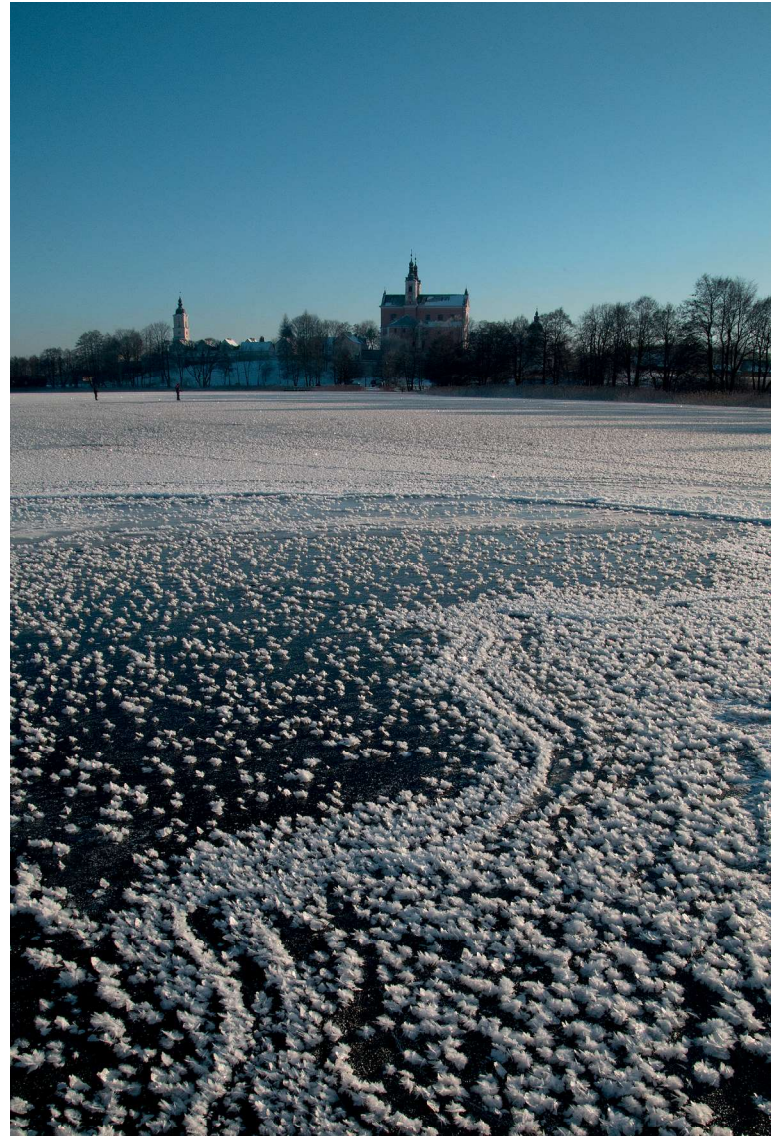

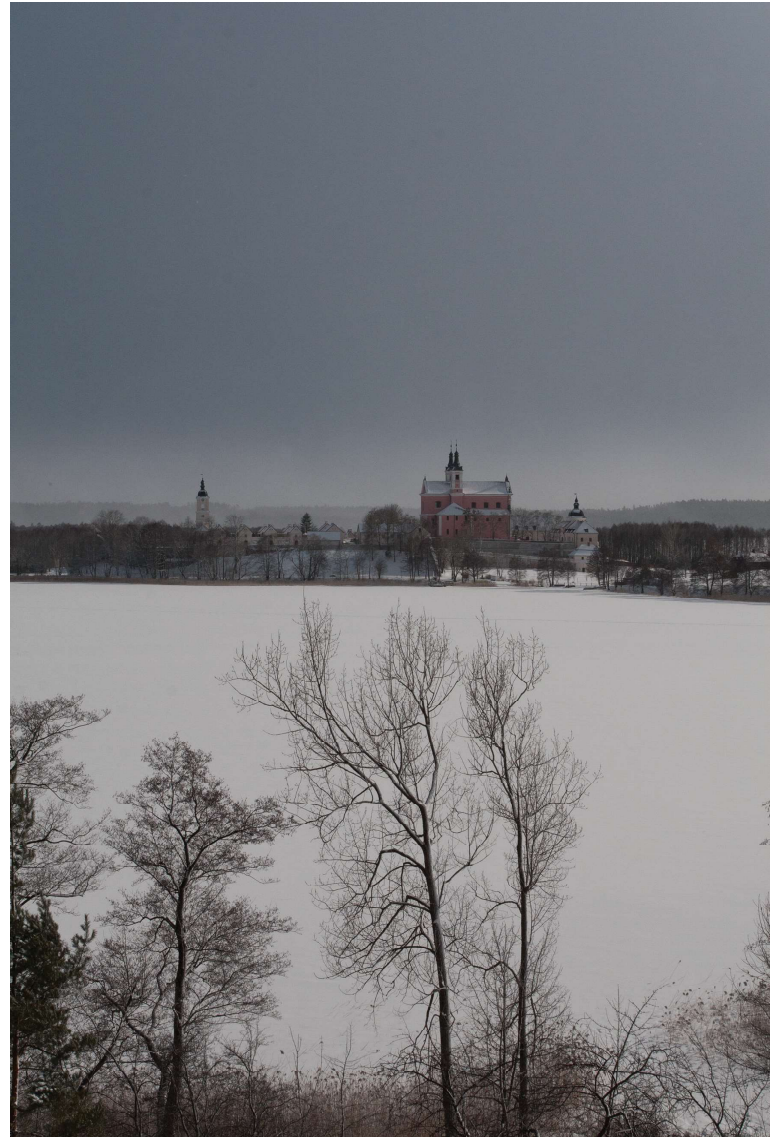

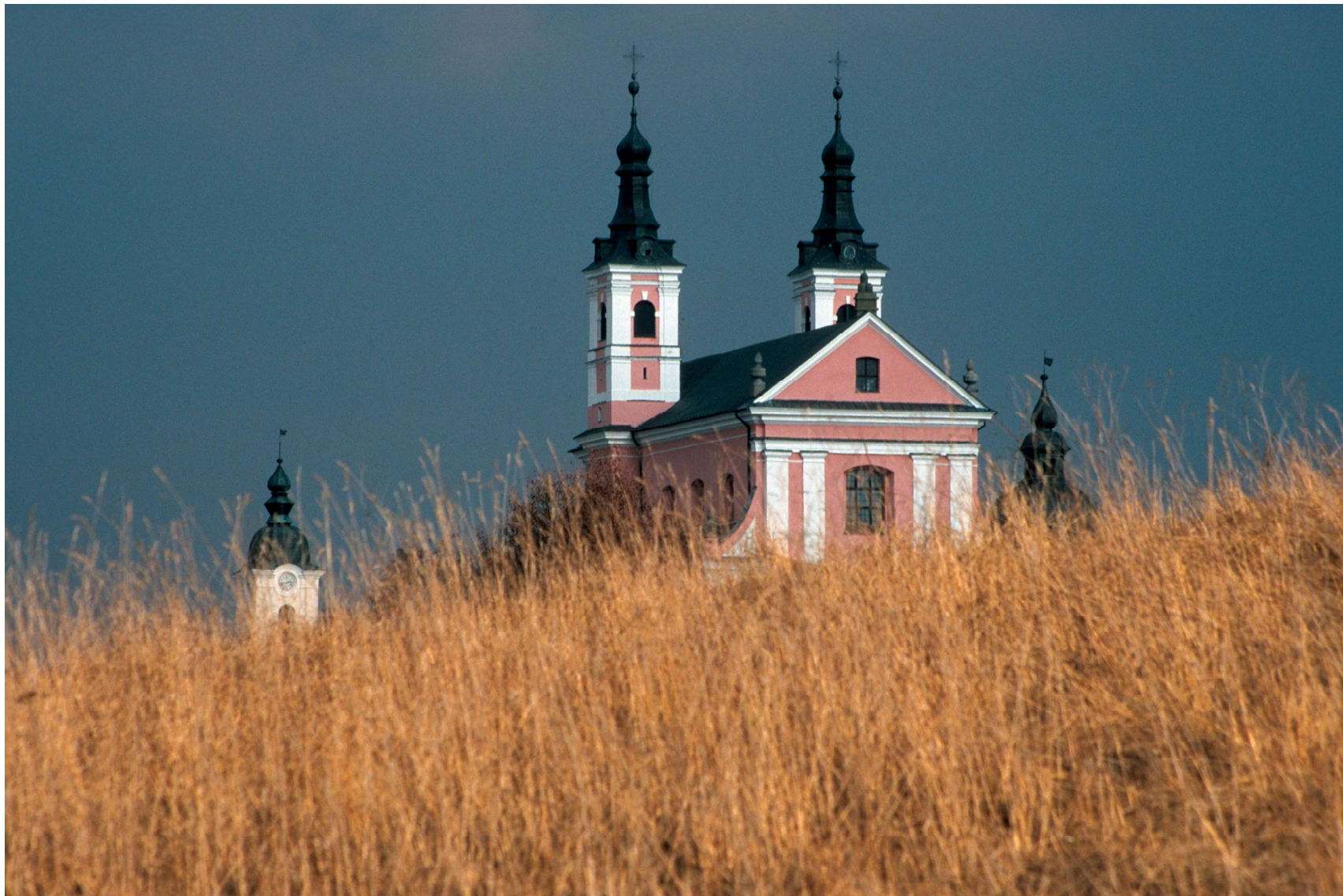

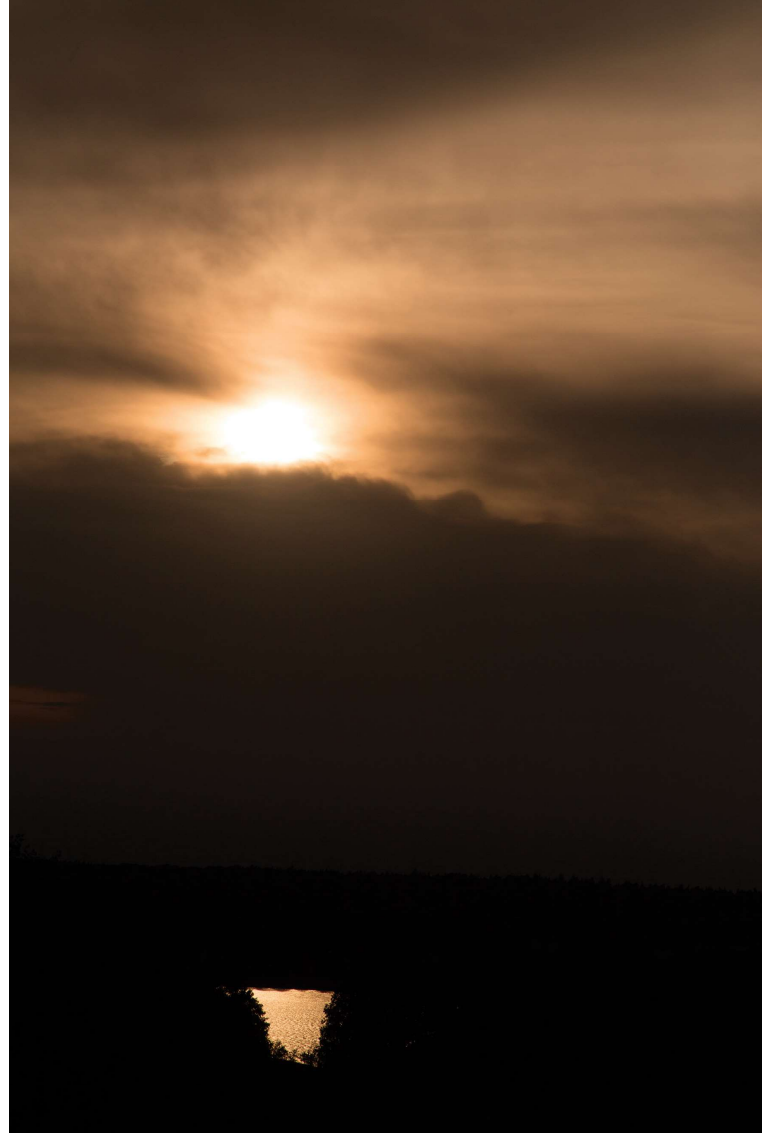
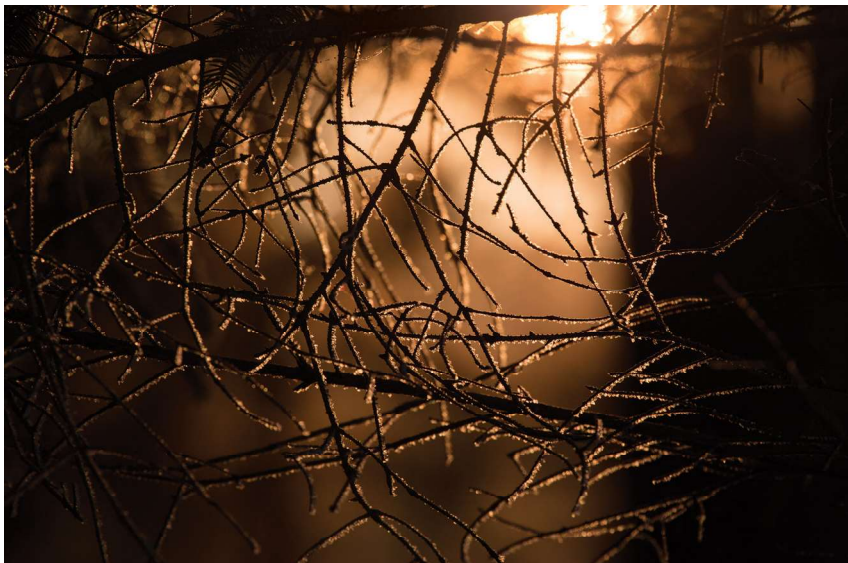
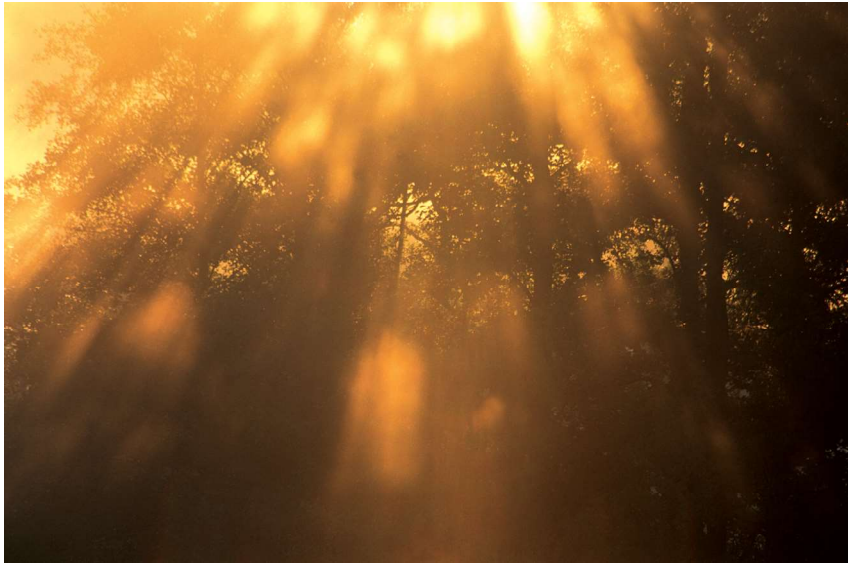

Piotr Malczewski

Fotograf, podróżnik, przewodnik, studiował na ASP w Poznaniu.

Dzieciństwo i młodość spędził w Augustowie, Olecku, Suwałkach i na włościach po Suwalszczyźnie, Sejneńszczyźnie i Puszczy Augustowskiej. Duch wędrowca, poszukiwacza prowadzi go w ukryte rejony świata głównie wschodniego i północnego, stąd podróże na Ukrainę, do Skandynawii, Tuwy (śladami F. A. Ossendowskiego), Mongolii (pieszo, konno, żaglowozami), na Spitsbergen (z saniami) i najczęściej nad Bajkał (pieszo, kajakiem, z saniami). Ale ważne są dla niego także „podróże małe i duże” po Suwalszczyźnie i północno-wschodniej Polsce.

Mieszka od 1999 r. w Budzie Ruskiej nad Czarną Hańczą, w najstarszym domu we wsi (po staroobrzędowcach), z czarną banią na brzegu rzeki. Od 2001 r. w swoim gospodarstwie prowadzi galerię fotografii, gdzie prezentuje wystawy i pokazy multimedialne. Autorska Galeria Fotografii nad Czarną Hańczą to również miejsce wystaw etnograficznych i wykładów. Współorganizator festiwalu literackiego „Patrząc na Wschód”. W 2016 r. w Budzie Ruskiej zostało otwarte Muzeum Mongolii. Od 2002 r. organizuje i prowadzi Warsztaty Fotograficzne nad Czarną Hańczą w swoim gospodarstwie.

Do tej pory ukazały się jego autorskie albumy fotograficzne: *Rospuda* (2007), *Magiczny Bajkał* (2008), *Wigry. Kraina Wody i Nieba* (2010), *United States of Beta. Poles jazz the World* (wraz z płytą jazzową, 2013), *Kraina Czarnej Hańczy* (2016).

www.piotrmalczewski.com

Photographer, traveller, guide, graduate of the Academy of Fine Arts in Poznan.

He spent his childhood and youth in Augustów, Olecko and Suwałki, wandering across the Suwałki and Sejny region and in the Augustów Forests. His spirit of wanderer and adventurer leads him into the hidden regions of the world mainly to its eastern and northern parts, hence his trips to Ukraine, Scandinavia, Tuva (following the footsteps of F. A. Ossendowski), Mongolia (on foot, horseback, by sailcars), to Spitsbergen (by sledge) and most often to Lake Baikal (on foot, by kayak, and by sleigh). Equally important are for him his “journeys big and small” across Suwałki region and northeast Poland.

Since 1999, he has lived in Buda Ruska on the Czarna Hańcza, in the oldest house in the village (once belonging to Old Believers) with an old-style Russian banya (sauna) on the riverbank. Since 2001, he has run his photo gallery displaying his exhibitions and multimedia presentations. His Authorial Photographic Gallery on the Czarna Hańcza is also a venue of ethnographical exhibitions, lectures and “Looking East” literary meetings. Since 2002, he has organized and run in his household the Workshops of Photography on the Czarna Hańcza.

Published albums of his photography to date: *Rospuda* (2007), *Magical Baikal* (2008), *Wigry. Land of Water and Sky* (2010), *United States of Beta. Polish Jazz in the World* (including a jazz CD, 2013), *The Czarna Hancza Land* (2016).

www.piotrmalczewski.com

Zadanie publiczne jest współfinansowane
ze środków Województwa Podlaskiego

Fotografie
Piotr Malczewski

Tekst
Maciej Ambrosiewicz, Piotr Malczewski, ks. Jacek Nogowski

Redakcja
Maciej Ambrosiewicz

Korekta
Anna Ambrosiewicz

Tłumaczenie
Elżbieta Rzemieniewska

Projekt graficzny
Małgorzata Jarocka

Skład i łamanie
Jan Czerniecki, www.cyjan.net

© Copyright by Piotr Malczewski

Wydawca
Fundacja Wigry PRO
Wigry 11, 16-402 Suwałki
tel: (87) 566 24 99

ISBN 978-83-952662-0-1

Druk
Białostockie Zakłady Graficzne SA